

Sociotehnične strani kriminalne politike

Dr. Adam Krukowski, docent, Univerza, Varšava

Pisec je bil konec maja gost inštituta za kriminologijo v Ljubljani. Ob tej priložnosti je ponudil pričujoči sestavek za objavo v naši reviji, za kar se mu zahvaljujemo.

Samoumevno se zdi, da politika nasproti kriminalu izpolnjuje sociotehnično vlogo. Če pa socialni inženiring po A. Podgoreckem razumemo kot znanost, »ki se ukvarja z ugotavljanjem načinov vplivanja na človeško vedenje ali družbene položaje, da bi dosegli zaželene učinke«,¹ kriminalna politika celo v svojem navadnem pomenu vsebuje prevladujočo sociotehnično vlogo.

Globalje razmišljanje zahteva, da to vlogo posebej poudarimo, čeprav je izražena zelo večstransko in je vpletena v območje vrednot. Nadalje in morda primerno je subjekt delovanja številnih določilnic, ki potekajo iz mehanizmov družbenega življenja.

Ta razprava je omejena na nekatere strani vprašanja, ki so po piščevem mnenju bolj posebne, ker gre za veliko število problemov. Popolnejše obravnavanje bi zahtevalo celo monografijo.

Zdi se potrebno, da začnemo razmišljanje o sociotehničnih straneh politike nasproti kriminalu z njenim predmetom in obsegom.

Težko je določiti, kaj je kriminalna politika in kje so meje tega koncepta. Zapleteno je zaradi dejstva, da pisci dajejo konceptu različno vsebino.² Lahko jo intuitivno razumemo kot politiko boja proti kriminalu. Navadno pa jo razumemo kot splošeno prakso organov, ki delijo pravico.

Druga uporaba izraza je povezana s poskusi, da bi vprašanje obravnavali znanstveno, da bi ustvarili znanost o kriminalni politiki,³ ki bi hotela postaviti diagnozo in formulirati obvezujoče in preverjene zakonske napotke za boj proti kriminalu. Poglejmo drugi koncept. Najprej se postavi vprašanje obsega in predmeta kriminalne politike ter sredstev za njuno ugotavljanje. Ta vprašanja so zelo sporna.

Tisti, ki vidijo v kriminalni politiki del splošne družbene politike, posebno pisci, ki so pove-

zani s tokom sociološke šole,⁴ so dali temu predmetu zelo široke meje. Na kriminal gledajo kot na ontološki in socialno-genetski pojav ter vidijo sredstvo za boj zoper njega v vsej državni in javni dejavnosti, ki skuša odpraviti kriminogenetske pojave.⁵ Gradnja hiš, boj zoper brezposelnost, vpeljava socialnega zavarovanja, vzgoja za vse itd. se štejejo med ukrepe kriminalne politike, če jo razumemo tako. Ta široki koncept torej obsega zahtevo, naj si v protikriminalni dejavnosti ne prizadevajo le vladne in javne ustanove, ki so posebej določene za ta namen, temveč tudi druge ustanove in organizacije, ki posredno prispevajo k odpravljanju virov kriminala, gospodarskih, vzgojnih in drugih.

Seveda ni mogoče prezreti preprečevalne vloge dejavnosti raznih vladnih organov, posebno v družbah, kjer ni več razrednega vira kriminala. Pregonska dejavnost je drugotnega pomena. To pa verjetno ne upravičuje misli, da posledice njihove protikriminalne dejavnosti, ki je podrejena njihovim normalnim nalogam, spadajo v kriminalno politiko. Obseg kriminalne politike bi torej morali omejiti le na tiste oblike dejavnosti državnih in javnih ustanov, katerih vsebina je samo preprečevalna, tj. katerih razlog obstajanja je neposreden boj zoper kriminal.⁶ Tu se pokaže še en izredno pomemben dejavnik, namreč spremenljivost vplivnih tehnik.⁷

Nasprotilni pol je koncept, ki kriminalno politiko reducira na politiko kazenske zakonodaje. V nasprotju s širokim konceptom, ki daje dejavno vlogo državi ali njenim organom in javnosti, je subjekt tega koncepta zakonodaja. Tako je jasno povezan z zakonsko politiko v skladu s konceptom Petrazyckega.⁸ Razvil se je na podlagi sociologije A. Podgoreckega in vidi v zakonski politiki »uporabno sociologijo prava«, ki se ukvarja z vprašanjem »kako izdati učinkovita

⁴ Liszt, v. F., Lehrbuch des deutschen Strafrechts (Schmidt), ed. 26, 1932; Makarewicz, Prawo karne... op. cit.

⁵ Mezger, E., Kriminalpolitik in Handwörterbuch der Kriminologie, vol 1, 1933.

⁶ Lernell, L., Podstawy nauki... op. cit.

⁷ Borucka-Arctowa, M., O społecznym działaniu prawa (On the Social Operation of the Law), Warszawa 1967, pp. 281.

⁸ Petrazycski, L., Wstep do nauki polityki prawa (Introduction to the Science of Legal Policy), Warszawa 1968, pp. 450; Lande J. Studia z filozofii prawa (Studies in the Philosophy of Law), Warszawa 1959.

¹ Podgorecki, A., Zasady socjotechniki (Principles of Social Engineering), Warszawa 1966, pp. 164.

² Lernell, L., Podstawy nauki polityki kryminalnej (Foundations of the Science of Criminal Policy), Warszawa 1968.

³ Makarewicz, J., Prawo karne ogólne (General Penal Law), Cracow 1914, p. 47.

zakonska določila.«⁹ Ta pisec domneva, da je »pravo temeljni dejavnik pri povzročanju družbenih sprememb«. Tako vidi v zakonski politiki »nevtralnico vejo socialnega inženiringa«.¹⁰

Zoper koncept zakonske politike Petrazyckega se je oglasilo precej pomislekov. Posebno dvomljiva je možnost presajanja kazenskega prava v zakonsko politiko, ker ima kazensko pravo drugačno vlogo kot druga pravna področja. Podvomili so tudi o možnosti empiričnega preverjanja postavke Petrazyckega glede učinkovitosti zakonske spodbude na področju kazenskega prava, kar je ključna postavka tega koncepta. Njena vloga simulatorja, ki bi preprečeval kriminal, je zato dvomljiva.¹¹

Ti ugovori se zde veljavni. Ugotovitve raziskav ne kažejo nobene neposredne povezanosti med domnevnim splošnim obveznim poznavanjem prava in njegovim upoštevanjem na eni strani ter med dejanskim poznavanjem in upoštevanjem na drugi strani. Nikakor pa zakonska določila, pozitivno pravo, ne pomenijo take povezave.¹² Raziskave nakazujejo druge, posredne družbene procese, prek katerih laiki spoznavajo pravo: družbena občila, ideološki vplivi v širokem pravnem pomenu,¹³ poleg bolj neposrednega vpliva »prava v akciji«. To zadeva kazensko pravo. Prek sodnega kaznovanja — to pomeni sektor prava v akciji na torišču kazenskega prava — prihajata posameznik in skupnost v stik s kazenskim pravom. Tako politika delitve pravice vpliva na družbeno zavest. Z drugimi besedami, zdi se, da je preprečevalni vpliv, ali v jeziku Petrazyckega, vpliv na motivacijo, večji kot vpliv zakonodajne politike. Ta »drugi kaznovalni sistem« (Lernell) je tudi bolj primeren za empirične raziskovalne postopke. Sodno izrekanje kazenskih obsodb (kazenska politika v strogem pomenu besede) je zaradi obeh razlogov vsaj enako pomembno kot zakonodajna politika v kriminalni politiki. Če upoštevamo gornje, lahko

skiciramo model objektivnega obsega kriminalne politike.

Kriminalno politiko sestavljajo naslednji trije deli:

1. Zakonodajna politika kazenskega prava, v splošnih potezah ista s konceptom zakonske politike na tem področju, kot ga predstavljata Petrazycki in Podgorecki. Njena naloga je, da s pomočjo ustreznih zakonodajnih organov ustvari take norme kazenskega prava v njegovem širokem pomenu, ki bodo najučinkoviteje pospeševale boj zoper vedenje, ki je nevarno za vladajoči razred (v socialističnih državah — za delovno ljudstvo). Tu ne gre le za kar najbolj natančno tipizacijo vedenjskih oblik, zoper katere se je treba bojevati, temveč tudi za primerno izbiro preprečevalne kazni (vrsta in obseg), poleg (to se zdi manj bistveno) urejanja kazenskih ustanov ali lajšanja kazni.¹⁴

2. Politika sodnega kaznovanja ali kazenska politika, katere del je nedvomno politika obtožbe, je hkrati »predprestopno« preprečevanje kriminala. Zdi se, da je predvsem sredstvo za uresničevanje danih nalog, toda gotovo obsega tudi taka sredstva, kot so pogojna kazen in sporni začasni ali preprečevalni zapor.

3. Politika izvrševanja kazni, katere temeljna prvina je odvzem prostosti ali podobna sredstva — ali sistem zaporov,¹⁵ katerega integralna prvina je »poprestopno« preprečevanje, ki se uresničuje v obliki tako imenovanega pozapornega skrbstva.¹⁶ Kot sredstvo boja zoper kriminal podcenjujemo to pogosto.

Ostane pa še pomembno vprašanje sorazmerij med deli tega modela kriminalne politike; to bomo obravnavali pozneje. Treba je še opozoriti, da obstaja dosti povezav med kriminologijo, kriminalno politiko in kazenskim pravom. Prva opravlja diagnostično vlogo, druga določa namene in sredstva za boj zoper kriminal in ima preprečevalno vlogo, medtem ko tretja v vseh

⁹ Podgorecki, A., *Socjologia prawa* (Sociology of Law), Warszawa 1962, pp. 227 and *Zasady socjotechniki*, op. cit.; Borucka-Arctowa, *O społecznym...* op. cit.

¹⁰ Podgorecki, A., *Zasady...* op. cit.

¹¹ Lernell, L., *Podstawy nauki...* op. cit.; Borucka-Arctowa, *O społecznym...* op. cit.

¹² Turska, A., *O niektórych teoriach społecznej znajomości prawa* (Some Theories on the Public Knowledge of the Law) in *Studia z teorii prawa* (Studies in the Theory of Law), Warszawa 1965.

¹³ Podgorecki, A., *Zjawiska prawne w opinii publicznej* (Legal Phenomena in Public Opinion), Warszawa 1964, pp. 225.

¹⁴ Walczak, S., *Niektóre problemy kodyfikacji prawa karnego* (Some Problems of Penals Law Codification) in *Panstwo i Prawo*, Warszawa, nr 4—5, 1968; Lernell, L., *Podstawy nauki...* op. cit.

¹⁵ Rappaport, E. St., *Wybrane zagadnienia nowoczesnej polityki kryminalnej* (Selected Problems of Modern Criminal Policy), Lodz 1960;

Krukowski, A., *Niektóre problemy teoretyczne polityki penitencjarnej* (Some Theoretical Problems of Criminal-Correction Policy), *Przegląd, Penitencjarny*, nr 1/1968.

¹⁶ Krukowski, A., Wierzbicki, T., *Nowe zasady wykonywania kary pozbawienia wolności* (New Principles of Sentencing to Prison), *Problemy kryminalistyki*, 1966, nr 63.

vejah kot sredstvo kriminalne politike uresničuje postavke kriminologije in kriminalne politike. Toda razmerje med kriminologijo, kriminalno politiko in kazenskim pravom ni tako enosmerno, preprosto in enoumno, kot bi se zdelo iz te sheme. Zgodovinsko in kulturno dani pojavi dodajajo zelo zapletene sestavine pri diagnozi in terapiji. Zato diagnoza in terapija nista komplementarni, bodisi ker ne prepoznamo ustrezno družbi škodljivih pojavov, zoper katere bi se bilo treba bojevati, posebno če ni bila razložena njihova etiologija,¹⁷ bodisi kadar ne odkrijemo učinkovitih sredstev za boj proti njim.

II. Vprašanje razmerja med kriminalno, kazensko in korektivno politiko ni omejeno na njihov dejanski obseg. S praktičnega stališča so pomembnejši izidi njihovega funkcionalnega razmerja. To obsega eno najspornejših vprašanj v kriminalni politiki. Ni namreč nobenega dvoma o enotnosti temeljnih ciljev kriminalne politike kot celote in njenih delov v obliki zakonodajne politike kazenskega prava. Medtem ko sploh ni soglasja glede enotnosti temeljnih ciljev posameznih delov kriminalne politike v razmerju do kazenske politike, so politika razdeljevanja kazni, politika izrekanja obsodb in popravna politika, vse posvečene temu, da bi omejili ali odstranili kriminal. Seveda pride do najbolj vročih debat glede razmerja med vlogo kazenske politike, politike merjenja kazni, in poprave politike. Različna mnenja glede razmerja med poglavitnimi smernicami v kazenski ali popravni politiki vsekakor kažejo, da ta dva dela kriminalne politike nista ista. Tu je treba omeniti — ker bi lahko bilo pomembno za razlago vloge pravnih zakonov v kompleksu sestavin kriminalne politike — da socialistični zakonodajalec loči med kazensko in popravno politiko. To jasno izražajo tiste formulacije poljskega kazenskega zakonika, ki zadevajo smernice (čl. 50), načelno izvrševanje kazni odvzema prostosti (čl. 80) in skrbi za izvrševanje kazni (čl. 37). Medtem ko imamo v prvem primeru jasno obveznost sodišča, da upošteva smernice individualnega in generalnega preprečevanja, temeljita slednji dve določili na zahtevi po individualni preventivi. Podobni primeri različnih smernic so tudi v drugih kazenskih zakonikih.

To pa ne reši vprašanja o razmerju med posameznimi deli kriminalne politike. Pomembno je pogosto križanje in medsebojni vplivi pojavov,

¹⁷ Mannheim, H., *Comparative Criminology. A Text Book*, vol 1, London, 1965.

ki spadajo v en del kriminalne politike, s tistimi iz drugega dela. Tako npr. krepitev boja zoper določeno vrsto antisocialnega vedenja z zvišanjem kazenskih ukrepov povzroči strožje sodbe na sodišču za tisto vrsto. To pa spet pomeni podaljšanje trajanja zaporne kazni, kar dodatno obremenjuje — če upoštevamo število zapornikov v tej kazenski vrsti — sistem kazenskih ustanov za preskrbo, storitve itd. in tako se zmanjša možnost, da bi pravilno uporabljali resocializacijske ukrepe med povečanim številom zapornikov. Podobna razmerja nastopijo tudi v nasprotni smeri. Slaba resocializacijska dejavnost in številni drugi dejavniki seveda nujno povzročijo naraščanje povratništva, kar spet lahko pripelje do nadaljnjih ukrepov pri preganjanju te vrste kriminala, v politiki določanja kazni in v popravni politiki. Lahko napravimo vrsto podobnih modelov razmerij med vsemi ali določenimi deli kriminalne politike. To pa ne spremeni bistva zadeve. Njena notranja dialektika vsebuje sestavine enotnosti in različnosti, funkcionalna in disfunkcionalna razmerja.

III. Kriminalna politika kot vse politike vsebuje teleološke in aksiološke sestavine, kajti njena temeljna naloga ni le določanje sredstev za delovanje, temveč tudi določanje ciljev. Ker je delovanje kriminalne politike, kot smo ga ugotovili, boj zoper kriminal, je njena naloga določanje posebnih ciljev na tem področju pa tudi načina, tehnik in sredstev za doseganje postavljenih ciljev. Instrumentalna stran popravne politike kaže njeno tesno razmerje s sociologijo, katero ozko in posebno področje je.

Ni pa nobenega enačaja med sociologijo in kriminalno politiko. Prvo je le ena stran slednjega, namreč njena tehnološka stran. Kajti kriminalna politika obsega načrtna vodila za delovanje, tj. potrebo, da se razmišlja o vrednotah, aksiološki plati. Zato je predmet utilitarne in aksiološkega vrednotenja v vseh svojih delih. B. Wroblewski je zapisal: »Kriminalna politika, ki temelji na nalogi, da vodi neposreden in neusmiljen boj zoper kriminal, ne more biti sama sebi namen. Boj zoper kriminal mora temeljiti na neki višji zahtevi družbenega življenja, ki so ji podrejene naloge kazenskega prava.«¹⁸

Tako stališče, ki upošteva intervencijo »humanističnega količnika«, zahteva, da gledamo na kazensko pravo in kaznovanje le kot na instru-

¹⁸ Wroblewski, B., *Polityka kryminalna (Criminal Policy) in Podreczna Encykl. Prawa Karnego (Pocket Dictionary of Penal Law)*, vol III.

mentalne vrednote. Popolnoma utilitarno vrednotenje kriminalne politike in sredstev, ki jih uporabljajo, bi namreč ne le priklicalo etične težave, temveč bi imelo — čeprav zveni paradoksalno — nehotene dodatne učinke praksiološke narave. Prvi in drugi bi povzročili veliko in pogosto neizmerno družbeno škodo.

Kriminalna politika bi morala vsebovati sistem ciljev različnih stopenj generalizacije in različnega vrstnega reda, ki bi bil notranje koheziven in logično trden. Izhodišče pri gradnji takega sistema bi moral biti njegov glavni cilj, »višje zahteve družbenega življenja« — graditev socializma na Poljskem. Ta cilj, izid primarnega tehtanja vrednot, leži zunaj neposrednega področja kriminalne politike. Toda treba je upoštevati, da temeljni namen te politike — nadzorovati ali odstraniti kriminal ter temeljni namen popravne politike — delovati zoper povratništvo — ki sta podrejeni kriminalni politiki kot njen del, morata izhajati iz prvotnega splošnega družbenega cilja, mu morata biti podrejena in mu služiti. Obstaja določena možnost, čeprav omejena glede na odklonitev izbire ciljev in sredstev za njihovo dosego. Vsaka taka izbira, ki jo določa tako imenovano drugotno vrednotenje, zožuje področje ali izloča nadaljnje izbire. Izbira ciljev je tudi omejena iz čisto sociotehničnih razlogov.

Treba je omeniti še nevarnost, da si postavljamo nasprotujoče si cilje, ki se jih ne da doseči, ker si nasprotujejo sociotehnična pravila. Ta težava se pokaže pri formulaciji osnovnih ciljev kriminalne politike. Če bi npr. postavili za cilj zapornih kazni poboljšanje prestopnikov, torej usmerjenost zoper posameznike, hkrati pa zastraševanje drugih ljudi pred kriminalom, torej naslovljenost na družbo, bi se lahko izkazalo, da bo eden izmed obeh ostal le deklarativen.

V tej zvezi je morda zanimivo vprašanje, ali lahko formuliramo podrejene cilje različnega obsega in različnih funkcionalnih stopenj glede prvotnega cilja, ki je preprečevanje povratništva. Zanimajo nas le cilji, ki se nanašajo na posameznika, ki prestaja zaporno kazen, kajti le on je neposredno vpleten v prvotni cilj preprečevanja povratništva. Zato bomo obravnavali le zastraševanje in korekcijo. Kakšno je razmerje med tema konceptoma? Medtem ko se v konceptu zastraševanja skriva instrumentalna prvina, koncept korekcije obsega prvino ocenjevanja, ki se nanaša na družbene vrednote, na kulturne norme. Zastraševanje je nasproti korekciji torej

v razmerju sredstva nasproti cilju. Toda ali korekcijo lahko dosežemo le z zastraševanjem? Splošne izkušnje dajejo nikalen odgovor. Korekcija kot cilj kazni ima lahko različne pomene in različno vsebino, in oboje vsaj v najmanjši stopnji prispeva k doseganju prvotnega cilja; poboljšani prestopnik je tisti, ki ne napravi novega kaznivega dejanja. To vrsto korekcije so imenovali »juridična korekcija«. In ta je dosegljiva s pomočjo zastraševanja.

Korekcija kot zahteva reformne politike pa pomeni več — dane pozitivne spremembe naj bi zaživele v razmerju javnosti do poglavitnih družbenih vrednot. To je seveda maksimalni cilj. Med njim in juridično korekcijo je lahko veliko vmesnih stopenj. V socioloških kategorijah lahko pomenijo naslednje različice konformnosti:¹⁹

1. Tako imenovana resnična konformnost, t. j. vedenje v skladu z ustaljenimi normami, kar njihovo upoštevanje velja za pravilno, pravično in dobro. V tem vidijo popoln tip konformnosti in najvišjo stopnjo učinkovitosti, ker je povezana z danimi normami. Očitno je, da resnična konformnost zahteva močno internalizacijo družbenih norm, kar lahko dosežemo le z uspešnim vzgojnim procesom.

2. Tako imenovani legalizem, formalna privolitev na družbene norme, vštevši pravice, kadar se zdi primerno ravnati se po zakonih na splošno.

3. Tako imenovani oportunistem, kjer gre za podrejanje normam iz koristnostnih razlogov (zaradi osebne koristi ali iz strahu pred kaznijo za kršenje norm). Ta oblika konformnosti se zdi ista z juristično korekcijo, ki je izid zastraševalnega učinka kaznovanja, ima pa le majhno družbeno vrednost, ker ne traja brez zunanega pritiska. Toda treba je poudariti, da se ta tip pogosto dolgoročno spremeni v resnično konformnost, tega pa s stališča korektivne politike ne smemo zanemariti.

Prav tako ne smemo zanemariti inovativne nekonformnosti, ki je družbeno vredna celo več kot resnična konformnost. Obsega zanikanje družbeno priznanih vedenjskih norm, in ponovno sprejemanje priznanih kulturnih ciljev. Ta vrsta razmerja je posebno pomembna, ker odpira nove poti za realizacijo družbeno priznanih vrednot.

¹⁹ Borucka-Arctowa, M., O społecznym działaniu... op. cit.;

Sztompka, P., Jednostka a normy społeczne. Warianty wzajemnych relacji (The Individual and Social Norms. Variants of Their Inter-relations), *Studia Sociologiczne*, 1967, nr 2, pp. 213—224.

Vse to bi bilo treba dopolniti s pripombo, da statistične oblike konformnosti, ki so tu podane, s stališča socialnega inženiringa le delno ustrezajo klasifikaciji razmerij, ki pospešujejo stabilizacijo, in tistih, ki pospešujejo spremembe, zaznamovala posameznike ali skupine, ki vodijo te procese, ustrezno konformnim razmerjem do norm družbenega življenja. Sprememba bi torej morala obstajati v preoblikovanju razmerja prestopnikov, ki se resocializirajo, od nekonformnosti do kulturnih norm, vladajočega razreda in konformnosti z normami prestopniške subkulture do nasprotnega razmerja, to je spremembe v referenčni skupini.

IV. Razčlemba namenov kaznovanja v kontekstu poboljševalne politike bi bila nepopolna, če ne bi upoštevali sredstev za njihovo uresničevanje in razmerij med nameni in sredstvi. Ta razmerja so zelo tesna in se medsebojno vplivajo. Velja pa pridržek, da »funkcija« kazni ne pomeni avtomatične akcije. Vrsta kaznovanja sama po sebi reši le malo. Ali lahko zaporna kazen telesna osamitev sama po sebi izpolnjuje kako drugo funkcijo kot primitivno funkcijo zastraševanja? Ustvari le zunanje možnosti za uresničevanje vzgojne funkcije zaporne kazni. Seveda ne bi smeli zanemariti vloge zunanjih okoliščin, ki jih določa vrsta kazni. Če namreč pod vrsto kazni ne razumemo le zaporne kazni kot take, temveč tudi njeno trajanje, potem ne moremo dvomiti, da vrsta kazni vpliva na uresničevanje njene vzgojne funkcije. Celo intuitivno znanje kaže majhen vzgojni učinek kratke ali zelo dolge zaporne dobe.²⁰ Toda vrsta kazni je le časovni in krajevni okvir za dano vsebino, ki jo določa način kazni.

Poleg tega dani elementi načina kazni, ki sestavljajo sistem zakonskih in pedagoških smernic, vstopajo v funkcijo kazni. Te smernice delujejo s faktorji, ki izvirajo iz motivacij, kot so kazen in nagrada in, v širšem pomenu, prepričevanje, sklicevanje na določene zaželene vrednote, obvladovanje prisilnih položajev, vodena disonanca med mislijo in dejanjem, tako imenovana poznavna disonanca in drugi ukrepi.²¹ Zato se sklicujemo na njihovo sociotehnično naravo.

Že prej smo omenili pomen kontradikcij pri postavljanju namenov kaznovanja. Nič manj po-

membne niso antinomije med nameni in sredstvi. Isto velja za pomanjkanje harmonije med individualnimi smernicami in priporočili za izvrševanje kazni. Različni dodatni dejavniki ne pravne narave tekmujejo s pritiskom na zakonske ukrepe. Tu bomo pokazali le nekatere posledice takega stanja v razmerju do njihove disfunkcionalne vloge pri uresničevanju namenov popravne politike. Te so lahko:

1. Nasprotje med nameni in sredstvi na zakonodajni in izvršilni stopnji. To je lahko posledica različnih sestavov vrednot pri zakonodajalcu in izpolnjevalcu, kar je povezano s pritiskom tradicionalnih pojmovanj in lotevanj pri uresničevanju kazni ali pritiskom nazadnjaških krogov javnega mnenja itd., k čemur se bomo vrnili kasneje. Ali pa izvira iz težav, ki jih povzročata neustrezna infrastruktura za uresničevanje kazni, zgradbe in oskrba, delavnice, primerno osebje. To pripelje do novega nasprotja: med vodilom individualiziranega kaznovanja in praktično možnostjo njegovega uresničevanja, ki izvira iz omejene infrastrukture.

2. Nasprotje, ki je vsebovano v zakonodajnih vodilih primera, npr. da se uresničevanju kazni hkrati postavljata nalogi individualne in generalne prevecije, to je namena povračila in korekcije. Ta nasprotujoča si namena postavita uresničevalca pred nemogočo nalogo, ker mora izbrati po prosti presoji.

3. Nasprotje med nalogo obrambe in nalogo korekcije, ki se hkrati postavljata na izvršilni nalogi. To je ključno vprašanje korektivne literature in poskusi, da bi rešili ta nasprotja, so povezani z najpomembnejšimi reformami zaporov; te skušajo slabiti obrambni dejavnik v prid vzgojnemu. Misel o odprti kazenski ustanovi in druga nadomestila za zaporno kazen izvirajo od tukaj.²²

4. Nasprotje med javnimi in osebnimi koristmi, ki se na podlagi popravne politike krči na spopad med obrambo in zagotovljenim delovanjem prava. To je izraženo v izbiri: korekcija ali verovanje zapornikovih pravic. To izbiro je težko rešiti le, če upoštevamo njena skrajna pola, t. j. če se proces resocializacije uresničuje za vsako ceno, medtem ko se pravice zapornika ne upoštevajo in ga imamo za predmet resocializacijskih ukrepov. Resocializacija poteka po

²⁰ Rudnik, M., Młodociani a element dolegliwości w karze pozbawienia wolności (Juveniles and the Element of Affliction in a prison Sentence), *Panstwo i Prawo*, 10/1968.

²¹ Samo as 1, 19.

²² Vermes, M.: Szabo, A., La sociotherapie des delinquants, *Rev. Int. Sc. soc.*, vol XVIII, nr 2; Conrad, J. P. Crime and its Correction. An International Survey of Attitudes and Practices, Berkeley—Los Angeles 1965.

prosti volji osebja kazenskih ustanov in v nasprotju sama sebi.

5. Cel kompleks nasprotij se pokaže na ozadju stališča javnega mnenja, do zahtev napredne popravne politike. »Nepripravljenost javnega mnenja, da bi podprlo odločno spremembo starodavnega tradicionalnega koncepta nalog korekcije v zaporu,« piše M. Szerer;²³ v skladu z opazovanji v dosti državah, »je velika ovira za odločne spremembe na tem področju.« Kaznovanje, ki je naravnano k reformi, je imelo med široko javnostjo povsod po svetu le malo odziva. Povračilna in zastraševalna misel kot funkcija kaznovanja je še vedno bolj ali manj globoko zakoreninjena. Razumljivo je, da mora tako imenovani javni čut pravičnosti tudi računati z zakonodajo načel namenov in sredstev popravne politike. Tu pa se pokaže še eno nasprotje, ki se zelo ostro čuti pri nekdanjih zapornikih, ki so pogojno na prostosti, ali pa so prestali svojo kazen. Zakonodajalec namreč hoče ustvariti javno ozračje, ki bi obsojalo kazniva dejanja, hkrati pa možnosti za maksimalno družbeno prilagoditev nekdanjih obsojencev. Javno mnenje, kot je bilo opisano, pa svoje obsojanje dejanja usmerja le zoper storilca in mu trajno pripisuje kriminalne poteze. Tako ga poriva v scio-patsko obrobje družbe in otežuje njegovo prilagajanje. Na tem ozadju se zelo živo pokaže teža skrbi po prestani kazni kot integralnega dela popravne prevzgoje.²⁴ Isto velja za potrebo, da informiramo javno mnenje o gospodarnih vodilih moderne popravne politike. Očitno je treba postopno, a vztrajno delati, da bi spremenili javno mnenje in ga pritegnili k sodelovanju s prizadevanji, da bi nekdanje zapornike spet sprejeli v družbeno življenje. Brez sodelovanja javnosti je namreč učinek boja zoper povratništvo, torej učinek zakonskih kazni, zelo oslavljen.

V. To poudarjanje nasprotij, ki se skrivajo v mogočih izbirah namenov in sredstev, skoraj ni upoštevalo izredno zapletenega dejavnika, namreč človeka, tako zapornika kot uslužbenca kazenske ustanove. Dialektika njunih medsebojnih razmerij je morda najbolj bistvena sestavina popravne politike. Posebna narava interakcije v kazenski ustanovi je predvsem v dejstvu, da

je to stalno mesto srečavanja dveh različnih in v nekaterih zadevah sovražnih subkultur. Literatura omenja dodaten dejavnik, ki zapleta to interakcijo v kapitalističnih kazenskih ustanovah; poleg razločkov v subkulturah namreč obstaja temeljno razredno razločevanje med množico zapornikov in osebjem, ki zastopa srednjo plast in njene kulturne vrednote. Podoba v zapornih socialističnih držav je nedvomno boljša, ker družbena razdalja ne temelji na razrednem nasprotju. Vendar obstajajo družbene razlike, ki vplivajo na potek kazenskih ukrepov.

Interakcija, o kateri govorimo, obsega po kakovosti različni skupini, ki opravljata različne vloge v sistemu določanja namenov z uresničevanjem kazni. Kadar je namen kaznovanja zastraševanje, sta ta sistem in ta razdelitev vlog razmeroma preprosta. Subjekt uresničevanja kazni je osebje ustanove in objekt je zapornik — pasivni sprejemnik ukrepov, ki jih je omogočila prisila. Ta vzorec razmerij ima večstoletno tradicijo in obsega antagonizem med zapornikom in osebjem zapora. To ustvarja mehanske, ki imajo med drugim obliko drugega, skrivnega življenja, ki mu vladajo posebni zakoni subkulture, drugačni od prevladujočega sestava vrednot in neformalnih razmerij. Morda zveni paradokсно, toda ta antagonistični sestav razmerij je za obe strani lažji kot sestav, ki ga ustvarja proces korekcije. Slednji namreč zahteva dejavno vlogo na obeh straneh. Zaporni uradnik mora ne glede na naravo svoje temeljne naloge postati zapornikov vzgojitelj; zapornik pa se mora spremeniti iz pasivnega predmeta ukrepov, ki so povezani z izvrševanjem kazni, v subjekt, ki dejavno sodeluje v poteku svoje lastne resocializacije. Toda sproščanje zapornikov je nujno potrebne dejavnosti in njegovo prisilno življenje v potek resocializacije zahtevata podiranje kulturnih pregrad med zapornikom in osebjem zapora. Zahtevata odpravo zapornikovega drugega življenja, uporabljata vpliv spontano nastalih neformalnih vezi in vse druge manipulativne ukrepe, ki temelje na spoznavanju — čeprav še nepopolnem — socioloških zakonov, ki vodijo življenje določene družbene skupine, zapornikov. Taka aktivizacija zapornika in zapornega osebja zahteva najprej reformno doktrino, ki temelji na zapornikovi temeljni zmožnosti za korekcijo; socialistični popravni sistem temelji prav na tej doktrini. To seveda ne pomeni, da je korekcija lahek proces. Če bi bilo, ne bi bilo povratništva.

²³ Szerer, M., *Karanie a humanizm (Punishment and Humanism)*, Warszawa 1964, pp. 224; Barnes, H. E., Teeters, N. K., *New Horizons in Criminology*, Englewood Cliffe, N. J. 1959.

²⁴ Vermes, M., *Kriminalpolitik und Kriminologie*, Acta Juridica Academiae Hungaricae, vol 8 (1—2).

Takih vprašanj je še dosti. Toda ne gre za predstavitev celotnega kataloga. Gre bolj za opozarjanje na skrite posledice pojavov, ki imajo na površini le pozitiven pomen. Isto velja za posledice uporabljanja navidezno pravih in preizkušenih učinkovitih metod in sredstev poglobljene dejavnosti. Poleg pozitivnih izidov namreč lahko iz napačne diagnoze potekajo nehoteni stranski učinki, ki včasih prevladajo nad prvimi.²⁵ Toda vredno je pripomniti, da je v skladu s splošnimi zakoni sociologije — pri upo-

²⁵ Podgorecki, A., *Zalozenia polityki prawa. Metodologia pracy legislacyjnej i kodyfikacyjnej (Assumptions of Legal Policy. The Methodology of Legislative and Codifying Work)*, Warszawa 1957, pp. 140; Wroblewski, B., *Polityka kryminalna*, op. cit. p. 1340.

rabi neustreznih sredstev za vplivanje na družbeno makrostrukturo sicer precejšnje tveganje, sredstva za vplivanje na majhne skupine — in klasificirana skupina je majhna — pa se dajo popraviti. A. Podgorecki piše: »... kadar uporabimo kak ukrep, je še vedno mogoče opazovati njegove učinke v začetni stopnji delovanja; to delovanje lahko z veliko verjetnostjo predvidimo in na podlagi dostopnega znanja ocenimo učinkovitost in primernost uporabljenih sredstev po naravi njihovih učinkov; če je treba, potem lahko še ustrezno spremenimo sredstva.«²⁶

Iz angleščine prevedla

Vera Lamut

²⁶ Podgorecki, A., *Zasady socjotechniki*, op. cit.

UDC 343.9:343.8(439)

Sociotechnical Aspects of Criminal Policy

Krukowski dr. Adam, Assistant Professor of Law, Warsaw, Poland

The author discusses some sociotechnical aspects of criminal policy, mainly based on the Polish penal law regulations and sociological and criminological literature. The paper evaluates two main currents of theoretical criminal policy based (1) on so called »legal policy« and (2) on the theory of »sociological school« in criminology. The author considers that all aspects of criminal policy are divided in three branches of stages: 1) legislative policy, 2) penal policy, (i. e. sentencing policy), 3) corrective policy (i. e. the policy of executing punishments inflicted by courts). Each of these stages has its own characteristic traits differing them functionally and — so-

metimes — antagonizing in some aspects, especially from the point of view of relationship of (primary and detailed) aims and means of combatting crimes. These aims and means are discussed here as sociotechnical problems, i. e. problems of methods and techniques of prevention and correction as well as social values inflicted in those processes.

The author is displaying some theoretical and practical implications of function of legal instruments in this field. He especially indicates some particularities and antinomies of the factors involved in the processes of correction.